

Др ВИДАК ВУЈАЧИЋ

ВРИЈЕДНОСТИ — ФЕНОМЕНИ ЉУДСКОГ СВИЈЕТА. ОБЛАСТ ВРИЈЕДНОСТИ

(р е з и м е)

I

Вриједности су дјело људског искуства а не плод изван-људских снага, некаквих ирационалних и трансценденталних вриједносних облика и садржаја. Оне означавају један захтјев, једно требање да буду; имплицирају свијест о људскости потреба и захтјева, о ономе што је пожељно и потребно за човјека. Вриједности изражавају, попут човјековог мисаоног (духовног) садржаја, одређену поступност и слојевитост људског вриједносног бића. Узете саме по себи, вриједности су релативно самосталне људске суштине; имају своје иманентне односе, који се изражавају кроз властиту хијерархијску структуру. У оквиру хијерархијске ранг-лествице, сасвим је извјесно да су најниже чулне вриједности, док су виталне (органске) изнад њих по сложености и важности, по облицима и садржајима испољавања. Духовне вриједности су на вишем степену, док су моралне на највишем могућем. Духовне и моралне вриједности не садрже се у нижим, чулним или виталним, док се ниже вриједности дијелом садрже, у дијалектички „укинџтом“ виду, у духовним и моралним. То значи да су чулне или виталне вриједности карактеристичне за све људе, док више вриједности то не морају да буду, пошто их свако не може подједнако носити, или их уопште не може ни носити. Што су неке вриједности на вишем степену важности то су индивидуалније, то се мање показују као некаква посебна или општа основа и законитост. Ниже вриједности су карактеристичне, по свом облику и садржају испољавања, за све људе, па су зато универзалне, док су више вриједности посебније и индивидуалније. Више вријед-

ности, међутим, не могу се замислити без нижих. Животни токови чулних или виталних вриједности нужно се уливају у више, дају им животност и динамизам, општу природну, односно људску основу. С друге стране, више вриједности нужно „умјеравају“ ниже вриједности, дају им људски смисао и садржину. Колико се год вриједности налазе у односу субординације толико се налазе и у односу међусобне зависности, непрестаног узајамног хоризонталног везивања и прожимања. У колико су, пак, духовне и моралне вриједности само некакви индивидуални или идеални гранични случајеви у толико су понајвише властите карактеристике узорних појединаца. За такве носиоце највиших вриједности, за примјерне и узорне појединце, рецимо, чулне или виталне вриједности су објективно изван тока вриједносних садржаја, тиме што су истовремено и изван времена, док су само духовне или моралне вриједности објективно времешне, с обзиром да означавају вриједносни садржај који се збива у садашњости и животну траје у времену и простору. Према томе, прво, највише вриједности, особито њихови индивидуални или идеални гранични случајеви, објективно не могу да показују општи вриједносни садржај, тј. чулни или витални, јер су изнад њега, мада га дијелом у себи носе, у дијалектички „укинутаом“ виду; друго, вриједности су у толико универзалније у колико су историјски даље од нас, с обзиром да су с ону страну збивања, догађања и дешавања, с ону страну времена; треће, вриједности су у толико везаније посебним, односно индивидуалним законима у колико су савременије, у колико су животне и времешне.

II

Систем социјалног живота садржи низ моралности од којих ни наше савремено друштво, овако како је дато, није дистанцирано, с обзиром да се у њему облици и садржаји моралности боре за превласт и доминацију. Наравно, приликом истраживања социјалног, односно моралног живота требало би показати да сваки конкретни облик морала означава *genus saeculi*, са сазнањем да су његове одреднице у суштини људске, да су окренуте ка моралном живљењу и битисању. Облици и садржаји морала, који су прошли дуго историјски пут, у стварности су се преливали са вјековима, представљали континуитет токова времена. То су управо они људски садржаји који су објективно и наиндивидуално (надемпириски) важили и трајали. Међутим, нема тога друштва које заступа само једну врсту морала, односно моралности, у коме би владала само једна врста моралних судова и ставова (Гурвич, Лукић).

III

Да ли наше друштво, тиме што је нехомогено и стратификовано, означава пад људскости, или пак означава, због циљева којима тежи, тријумф људскости? Ово наше друштво, рекло би се, јесте само наше, живуће, мада истовремено означава и дио прошлости и датост једног постојања и могућност једне управљености. Без једног стварног људског битисања наше друштво не би било наше, фиденцијално, већ туђе, од нас за вазда сакривено и отуђено. Наше друштво није раздвојено, као два раздвојена свијета, него је у суштини један и јединствен свијет, с обзиром на смисао људског живљења. Такав смисао живљења даје појединцима могућност да се истовремено уздижу изнад властитог и коначног, фаталног и фамозно егзистирајућег, како би вјечно људски битисали, како се не би излагали ризицима хедонистичке профаности, те неаутентичне пролазности и коначности живота. Ако је неко данас уистини носилац вриједности, он је објективно у ситуацији да спаја различита времена, да у њему прошлост, садашњост и будућност с мјером присуствују, с обзиром да му дају снагу, ширину духа, слободу и људскост. Па ипак, данашње вријеме није *causa finalis* човјековог живљења и битисања; оно је понајвише један активистички принцип, напросто душа, која нас непрестано води ка нечем трајнијем и вреднијем, у нешто више егзистирајуће, у једно људско живљење и битисање. Изгледа, то слободно закључујемо, да другог избора нема до непрестаног супротстављања отуђеним облицима и садржајима свијета и да на њихово мјесто постављамо свој властити аутентични живот, како бисмо разумијевали себе као истинског субјекта људског живљења и постојања; да на раскршћу путева не пођемо путем уживања, већ путем врлина, путем који би нас увео у царство смисла и вриједности.

IV

За разлику од аксиологије и других грана етике, нормативна етика поставља питање оправданости, исправности и тачности самих постојећих начина држања, поступака и моралних схватања. Нормативна етика покушава да формулише критеријуме и мјерила исправног и сигурног моралног суђења и закључивања. Критеријуми представљају неке одређене вриједности које етичар, као научник и моралист, сматра неоспорним (за етичара је, на примјер, експлоатација морално неисправна, нељудски дата, али исто тако и сви облици отуђења који се јављају у нашем друштву). Етичар ће, у том смислу, настојати да етичко-вриједносне критеријуме изводи из саме постојеће стварности.

Да би то остварио, претходно мора имати јасан циљ: шта хоће и шта може, један одређен поглед на мјесто и положај човјека у друштву и свијету. Вриједносно-нормативни етичар, значи, формулише, систематизује и оправдава опште и фундаменталне моралне исказе. Сагласно томе, у раду смо разрадили и значења традиционалног моралног (етичког) исказа, као моралног (етичког) исказа уопште.

V

Основна тематика произишла је и из других основних разлога: прво, из жеље да се заснује народна етика (аксиологија) и, друго, из критичког односа према прошлости и садашњости, указивањем на њихову природну везу, на истинско савуцје времена. Дијалектички однос између традиционалног и савременог показује како се не може апстраховати сав традиционални садржај, особито не његов аксиолошки дио. Самим тим, јер се ново друштво не рађа у потпуно новој форми, као птица феникс, из пепела старог друштва, већ наставља тамо гдје је старо друштво завршило свој вијек трајања. Ма колико социјалистичка фаза била радикална, она објективно не прекида развојну повезаност зато што степен друштвеног развоја не може да тражи ригорозно кидање са свим облицима и садржајима традиционализма, и не само објективно већ и субјективно. Ово је констатација да нема апсолутне границе између традиционалног и савременог, јер су и традиционално и савремено само моменти, одређена и конкретна стања, догађања и дешавања, „дијалошког“ бића етника.

Dr Vidak Vujačić

VALUES — PHENOMENA OF THE MAN'S WORLD. THE FIELD OF VALUES

— Summary —

(1) Values are a part of human experience and not the fruit of irrational or transcendental forces. They represent a requirement, a need; they imply consciousness of the humaneness of the needs and requirements, of what is desirable and necessary for the man.

(2) Values are relatively independent human entities; they have their immanent relations, expressed through their own hierarchical structure. Within the hierarchical rank order, it is quite certain that the sensual values occupy the lowest position, while the vital (organic) values are above these in terms of complexity and importance. Spiritual values occupy a still higher position, while the highest position is reserved for moral values. Higher values are intrinsically connected with the lower ones. The life juices of sensual or vital values necessarily merge into the higher values, giving them vitality and dynamism, common natural and human basis. On the other hand, the higher values necessarily »channel« lower values, giving them human meaning and contents. To the extent that the relationship between different values is that of subordination, it is as much that of mutual interdependence, incessant horizontal interconnection and intertwining.

(3) If spiritual and moral values are only a kind of individual or ideal »border cases, they are as much personal characteristics of ideal individuals. For those embodying the highest values, sensual or vital values are objectively outside the courses of value contents, since it is only higher values that last in time and space.

